

PAUL McMILLEN

Hayatımız Fotoroman'ın bu sayıdaki konuğu Paul McMillen. Türkiye'nin en büyük reklam ajanslarından rpm/radar'ın kurucusu ve yöneticisi, sanatçı, fotoğrafçı, Pamukbank Fotoğraf Galerisi'nin yöneticisi. İrlanda doğumlu, on beş yaşında ailesiyle New York'a göç etmiş, Andy Warhol zamanında sanat okumuş, on sekiz yaşında ilk şirketini kurup para kazanmaya başlamış, Londra'da ve ODTÜ'de ders vermiş, son olarak İstanbul'a yerleşmiş, fotoğrafın hem sanat hem zanaat olanını iyi bilen biri, sanat koleksiyoncusu... Kısacası dünyada çarkların nasıl döndüğünü, özellikle sanatı ve parayı iyi biliyor ve kendisi de -maşallah- iyi bir yerde oturmakta. Boğaz'a bakan masasında purosunu tütürüp, geçmişiyle, sanatla, fotoğrafla ilgili yaşadıklarını, bildiklerini, düşündüklerini anlattı bize. Sakin sakın anlattı, ortaya bomba gibi bir röportaj çıktı. Söylediklerinin iddialı olduğunun farkındaydı ama rahattı, istediği tam da buydu zaten; "şaşırtmak lazım" dedi, röportajı yayımlanmadan önce görmeyi bile talep etmedi.

Orhan Cem Çetin'in Pamukbank Fotoğraf Galerisi'nde bir süre birlikte çalışmış olduğu, benimse ilk kez yüz yüze konuştuğum Bay Paul'e son olarak "Bir de hayatla ilgili bir şeyler duymak isteriz..." deyip -Hayatımız Fotoroman sağolsun- iki bin beş yüz karakterlik samimi bir cevap aldık.

Siz söyleşiyi okumaya başlamadan önce iki şeyden bahsetmeliyim. Birincisi, Paul McMillen'in şimdilerdeki favori sanatçısını merak edenler/edecekler için. Söyleşi sabahı ofise, koltuğunun altına sıkıştırıp getirdiği, biz tam çıkarken hatırladığımız dev kitap, Matthew Barney'nin 'Cremasters' serisine aitti.

İkincisi, söyleşinin diliyle ilgili. Paul McMillen İrlanda doğumlu ama yıllardır Türkiye'de yaşıyor ve sohbete direkt Türkçe başladı. Ama benim şimdiye kadar (düzeltilmiş) röportajlarında ya da kataloglarda okuduğum Paul McMillen'dan biraz daha kırık bir Türkçeyle, İngilizce kelimelerle desteklenen cümlelerle... Başta hiç ellemeyelim, okuyanlar Paul McMillen'in nasıl konuştuğunu duyabilsinler diye tutturduysam da, "nasıl değil ne söylediği daha önemli" denilmesiyle ikna oldum Türkçesini azıcık güzelleştirivermeye.

Bu yazı Geniş Açı e-postalarında 'paul baba' başlığıyla dolaştı. Fotoğraf dünyamıza afiyet olsun diyerek sunuyoruz. Uyaralım, hazmı pek kolay olmayacak...

● **E.K.: İlk çektiğiniz fotoğrafı hatırlıyor musunuz?**

P.M.: Hatırlıyorum. **E.K.: Neydi? P.M.:** Çıplak bir kadın. **E.K.: İlk çektiğiniz? P.M.:** Evet. **E.K.: Kaç yaşındaydınız? P.M.:** Yok yani bilinçli! Yani fotoğraf herkes çeker, gayri ihtiyari çeker. Beş yaşına gelmiş bir çocuk eskiden fotoğrafçıların ömründe çekemediği fotoğraflar çeker. Bilinçli, sanat uğruna, ben şu anda sanat yapıyorum dediğim ilk fotoğraf, çıplak bir insan.

● **E.K.: Son çektiğiniz fotoğraf?**

P.M.: Madrid'de bir parkta çektim.

● **E.K.: Çektiğiniz en güzel fotoğraf?**

P.M.: Mevhum biraz karışık, sen çok şeytani mevhumlarla oynuyorsun burada... Şimdi iki-üç-dört tane cevap verebilirim. Benim için en güzel fotoğraf, kızımın bir yaşında çektiğim bir iki fotoğrafı, bunlar benim için fevkalade önem arz ediyor. Şayet bu asrın fotoğraf tarihi yazıldığında bahsi geçecek fotoğraf soruyorsan, öyle bir şey çekmedim. (gülüyor) **E.K.: Heyecanla bekliyorduk...** Umutluyum, gayretliyim, bir gün belki...

● **E.K.: En sevdiğiniz kendi fotoğrafınız?**

P.M.: Yok. Biraz tuhaflığım var bu konuda... **O.C.Ç.: Belki bu çektiklerimizden biri olur? P.M.:** Büyük ihtimal o olacak. Kendimle ilgili biraz tuhaf algılamalarım var, kendi görüntümle ilgili. Benim yaşa geldikten sonra, insanların genetik oluşumundan dolayı, babamı görüyorum kendimde. Eski vaziyetlerimden eser kalmadığını görüyorum...

● **E.K.: En sevdiğiniz fotoğrafçı?**

P.M.: André Kertész. **E.K.: Başka? Genelinde bir tane seçin diye tuttururuz ama...** Şu anda benim en büyük heyecan duyduğum fotoğraf mevzu, fotoğrafın dinamizm ve heyecanını ifade etmek adına, isimsiz olan fotoğraflar. Birtakım fotoğraflar, birtakım genç, cin gibi çocukların elinden çıkıyor. Bu arada benim içimden geçiyor; şu anda oluşan bazı görüntüler bizim dünya bakışımızı değiştirecek çapta. *Convergence* (yakınlaşma) görüyorum. Sinema, fotoğraf, teknoloji, yaşam, internet, telefon inanılmaz bir yakınlaşma yaratıyor. Bunun yanında ben mesela Kertész'i çok seviyorum, çünkü belge olarak kendi ekseninde en dürüst, en sadık ve en samimi fotoğrafçı olarak onu görüyorum. Ama nereye koyu-

yorum kafamda? Efendim Rafael veya Velásquez yanına koyuyorum. Yani tamamen bin yıl mesafeden izleniyor. Fotoğraf orada değil şu anda, alâkası yok, hiç manası yok, hatta %99 beni sıkıyor, onu da söyleyeyim.

● **E.K.: Cebinizde/cüzdanızda fotoğraf taşıyor musunuz?**

P.M.: Yok. Kredi kartımın üstünde olan görüntü dışında hayır.

E.K.: Neden? P.M.: Ciddi bir cevap vereceğim ama... Fotoğraf hafıza temsil eden bir şey olabilir. Genelde babalar fotoğraf taşıyor özellikle çocuklarının doğduğu ilk günlerde, bunu anlıyorum. Ama ben fotoğrafın algımı şartlandırmasını istemiyorum. İkon haline gelebiliyor ve ben biraz endişeleniyorum. Benim

canlı hissettiğim, hatırladığım şeyler zamanla değişiyor. İnsanlar unutuyor yüzleri. Dersiniz 'dün gibi görüyorum kafamda', halbuki göremezsiniz, büyük bir erozyon var (gülüyor), bizim harddisk böyle çalışmıyor. Ama o oluşmuş olan esinti falan çok güzel şeyler, bunu kaybetmek istemiyorum.

● **E.K.: Aile albümlerin var mı?**

P.M.: Yok. **E.K.: Ayakkabı kutuları mı var? Ailenin olup bitenleri, arşivci bir şekilde kutularda ve sık çerçevelerde falan değil. Ben sentimental bir münasebet istemiyorum fotoğraflarla, insanlarla sentimental bir ilişki istiyorum.**

● **E.K.: Gizli fotoğraflarınız var mı?**

P.M.: Benim fotoğrafların %99'u gizli. Ben faaliyet halinde devamlı çekiyorum ve kimse görmüyor. Sergi açmak ne demek Türkiye'de? "Ben aferin istiyorum, gel bana iltifat et, gel beni sev, benim kafamı okşa, benim götümü okşa, ne kadar önemli olduğumu söyle bana..." Benim şahsi fikrim bu tüketici münasebet içerisindeki alışverişin kötü olduğu. **O.C.Ç.: Bana da kızıyor arkadaşlarım, sergi açmışsın, niye çağırmadın diye. Ben çok utaniyorum yani, 'ben ne şahane adamım, bir şey yaptım gel bak ne kadar zekiym' falan demek gibi geliyor bana.** Tabii bu alışveriş yanlış, platform yanlış. Son sergimde yani o kadar kanalımdır var duyuru yapmak için, yapmadım; galeri yaptı, kendi davet verdi,

ben özel davet vermedim. **O.C.Ç.: Evet, ben de öyle yapıyorum, yani yapamıyorum, utaniyorum.** Defter var ya, sergi girişine bırakılan. Okuyunca çok üzüldüm. Neden üzüldüm? Bir kişi aksi bir şey yazmış, diğerleri 'elinize sağlık'... Ulan,

gayrisamimi! Bir eleştiri söylesene. Yani nedir, Anıtkabir değilim ki ben! Yani geldim, elinize sağlık, muhteşemsiniz... Maalesef o ters yazan da aptalca bir şey yazmıştı: "Bu ne biçim fotoğraf, video sanatı bile değil!" İmza da bırakmamış üstelik, diğer hepsi imzalı... Eleştirel ortam lazım, sizin dergi çok mühim bu konuda.

● **E.K.: Bir sergide sizin görüldüğünüz bir fotoğraf ile karşılaşırsanız ne hissedersiniz?**

P.M.: Bilmiyorum, izinsiz kullanılıyor ve ticari maksadı varsa *copyright* (telif hakkı) kanunlarına başvurarak mücadele ederim, şeyden dolayı, galericiliği benimsetmek için. Onun dışında pek umrumda olmaz ve ihtimal az...

● **E.K.: Ya tersi, içinde görünmekten en çok korkacağınız fotoğraf, nerede yayımlanmasından korkarsınız?**

P.M.: Yok yani siz beni paparazzi dünyasında göremezsiniz. Meslektaşlarım gibi değilim ben, meraklı değilim şöhrette. Ben ailemle meşgul olan bir insanım, dostlarımla meşgulüm. Dikkat ederseniz Pamukbank Fotoğraf Galerisi'nin basın münasebetlerinde bile benim fotoğrafımı az görürsünüz, bir tesadüf bulunmam orada. Çünkü biz temsilen oradayız ve bir sanat işi varsa, sanatçı önemli. Benim fotoğrafım önemli değil.

● **E.K.: En çok neyin/kimin/nasıl fotoğrafını çekmek istersiniz?**

P.M.: Çok kişiyi çekmek isterdim, daha doğrusu tanımak isterdim, fotoğraf iyi bir vesile. Maalesef tanımak isteyeceklerimin çoğu tarih oldu. Mesela Goya'yı çok severim, Velásquez'i tanımayı çok tanımak isterdim.

● **E.K.: Satın aldığınız fotoğraf var mı, varsa fiyatı ne kadar?**

P.M.: Çok. **E.K.: Kendi koleksiyonunuz var sizin zaten...**

P.M.: Bayağı para harcadım. Benim tuhaf bir fotoğraf koleksiyonum var. Mesela en sevdiğim fotoğrafçılardan Kertész'in iki tane fotoğrafı var. Bir de nedense sentimentalleştim, eski fotoğrafçıların bazı eserlerini çok sevmeye başladım. **E.K.: Başka kimin fotoğrafları var? P.M.:** Manuel Álvarez Bravo var, Sebastião Salgado var, Türk fotoğrafçılarından birkaç tane var, bir sürü başka sanat dalyıla meşgul ama fotoğrafla da çalışan sa-

natçılardan eserler var. Çok da aşırı büyük bir koleksiyon değil ama nitelik tamdır. **E.K.: Nerede saklıyorsunuz, sergiliyorsunuz? P.M.:** Evde. **Duvarlarınızda mı asılı? P.M.:** Sürekli bir kü-rasyon içerisinde değişiyor. (gülüyor) **E.K.: Satın aldığınız fotoğraflara ne civarda para ödediniz? P.M.:** En pahalı aldığım fotoğraf kırk bin dolar. **E.K.: Kimin? P.M.:** Sigorta ettireyim, on-

dan sonra söyleyeyim. (gülüyor) Herkes bilmesin. **E.K.: Söylemeyecek misiniz gerçek-ten? P.M.:** Yok. Ayrıca da Matisse litograflarım var, birçok kıymetlim var yani. Sanat biraz burjuva kapsamında bir ilgi alanım, yani n'apayım... **E.K.: Koleksiyon dışında kendi fotoğraflarınızdan asıyor musunuz duvarınıza? P.M.:** Çok nadir... Görmek ihtiyacı duyduğum şeyler için ya da 'ben niye böyle bir şeye eğildim' demek, biraz kendime bakmak için yapıyorum.

● **E.K.: Fotoğrafa harcadığınız/kaybettiğiniz en büyük para?**

P.M.: Profesyonel çekimler sırasında bazen biraz para harcadım. **E.K.: Kayıp olarak mı görüyorsunuz? Kayıp olarak**

değil, para ziyan oldu. Sebep, büyük ciddi profesyonel çekimlerde hava şartları, bilmemne...

● **E.K.: Fotoğrafla ilgili özlü bir söz söyleseniz...**

P.M.: Yok, o derece düşünen bir insan değilim. Şayet edecek bir söz olursa bu sabaha ait olur... Fotoğrafın manasını bilmiyoruz çünkü fotoğraf henüz tam anlamıyla oluşmadı. Ve her türlü algının içerisinde yer almaya başladı. Hatta bence görsel davranışlarımızın en büyük etkenidir ve bu etkenle neredeyse biz de fotoğraf makinesi gibi davranmaya başladık. Sinema ve fotoğraf-interneti de dahil ediyorum şimdi- sayesinde sinematografik-fotografik bir görme biçimimiz olmaya başladı. Dünyaya nasıl bakıyoruz, nasıl değerlendiriyoruz, nasıl takip ediyoruz hep bunların etkisinde. 100-200 yıl evvel yaşamış olan bir insanın bakış tarzı, algılaması ve görsel dünyası ile bugünkü insanın arasında inanılmaz bir fark var. Bizim artık temelimize kadar işlemiş bir etkileşim var sinema ve fotoğraftan gelen. Yani fotoğrafın ne kadar büyük bir fenomen olduğunu algılamak olanağımız yok şu anda. Fotoğraf insanların nasıl davrandığını, kendini nasıl değerlendirdiğini, hatta dinsel konuları dahi etkileyen bir unsurdur.

E.K.: En baştan başlayalım hikâyenizi dinlemeye...

P.M.: Ben İrlanda'da doğdum. 15 yaşındayken Amerika'ya göç ettik; üç kardeşim, annem, babam ve ben. Bu İrlanda'da çok yapılan bir şey. İrlandalılar dünyayı işgal etmek üzere virüs gibi yayılıyor bütün dünyaya. (gülüyor) Neyse, Amerika'ya gitmek çok enteresandı ve ben çok arzu ediyordum, çünkü İrlanda sa-natta 'Angela'nın Külleri' gibi bir vaziyetteydi. Ve Amerika'nın içi-ne düştük, hem de New York'a! Metropolitan Müzesi, Frick Koleksiyonu... New York tam bir hazinedir! Daha sonra İngiltere'ye gittim, İngiltere'den sonra bilmem nereye, ondan sonra Türkiye, sonra İngiltere'ye çalışmaya döndüm falan filan.

Ö.C.Ç.: Duruyor mu?

P.M.: Benim alâkam yok ama. Hisselerimi falan devrettim. İngiltere'de açtığım şirketler de devam ediyor. Benim bu saate kadar açtığım tüm şirketler yürüyor. Türkiye'de mesela 'İmaj'ın kurucusuyum, o da gümbür gümbür devam ediyor. Hangi sebepten kurduk dersin, geçim sağlamak için. Çünkü bazı mecburiyetler vardı. Bir de kötü bir memur oluyordum. (gülüyor)

E.K.: Ne işler yaptınız şimdiye kadar?

P.M.: Genellikle iletişimin dışında fazla gezmedim ama tiyatro, dekor, kostüm, ışık gibi işler. Türkiye'ye geldiğimde üç tane bale, iki tane opera sahneye koydum.

E.K.: Gençliğiniz New York'ta geçti yani...

P.M.: Evet, şekillendirici yıllarım New York'ta geçti. Woodstock'a giden cinslerdenim ben, maalesef neslim tükendi gibi. Bir gün bir kıza söyledim Woodstock'a gittiğimi, "Aa" dedi "ben de gittim!" Meğerse ikincisine gitmiş yıllar sonra, birincisinden haberi yok çocuğun. Ben "Jim Hendrix'i duydun mu?" diye sordum, sonra "Neyse neyse, boşver..." falan dedim, böyle bir drama. (gülüyor) Bizim orada Andy Warhol'un 'Fabrika'sı falan vardı. Ondan sonra Velvet Underground vs... Çok güzeldi bu 68'ler. Değişim zamanı, benim üniversite yıllarıma denk geldi. Büyük şans...

E.K.: Üniversitede ne okudunuz?

P.M.: Güzel sanatlar okudum, heykeltıraş olarak mezun oldum. Ondan sonra fotoğrafı önemsemedim yıllarca. Bazen gidip geliyor bende hâlâ... Yani böyle 'Fotoğraf, fotoğraf, 20 mm objektif var mı abi?' falan bir dünyadan gelmedim. Fotoğrafı keşfedince ne kadar inanılmaz, güçlü bir araç olduğunu gördüm. Dünyayı değiştirme potansiyelini, mevhumları etkileyecek boyutlarını keşfettikten sonra başka türlü baktım fotoğrafa.

E.K.: Bu keşif ne zaman oldu?

P.M.: Kismen ve taksitle oldu aslında. Ayrıca meslek seçmek zorundaydım, fotoğrafı o zaman ciddi düşündüm. Ben ilk şirketi mi 18 yaşında kurdum, New York'ta.

E.K.: Ne şirketiydi?

P.M.: Kurumsal iletişim şirketi. Bir de çok komik bir şey söyleyeceğim, bu şirket hâlâ duruyor.

P.M.: Ben İstanbul'daki bütün galerilerde ne var ne yok bilirim; hangi sergiye, kaç kişi geldi, vs... Yani başka bir galeri yöneticisi bilir mi dersin, bilmez. Ortalama bir galeriye Nişantaşı'nda, ayda dört yüz kişi gelirse çok başarılı olur diyorlar.

E.K.: Pamukbank'a kaç kişi geliyordu?

P.M.: 3000-3500.

E.K.: Türkiye'ye neden, nasıl geldiniz?

P.M.: Benim hanım, tüm bağlantım. İngiltere'de evlendim. Hanım dedi "Türkiye'ye gidiyoruz", ben dedim "Pekala!". (gülüyor) O zaman da şirketi sattım, buraya geldim. Ankara'ya geldik, Ankara Devlet Opera Balesi'ne konuk dekoratör oldum, Duygu'nun (Erkal) iki eserini tasarladım a'dan z'ye. Sen yakında bilirsin Cem... Ondan sonra opera sahneye koydum. Yani reji dışında her şeyi yaptım.

E.K.: Sonra da ODTÜ'de hocalık yaptınız, değil mi?

P.M.: Evet, devlet memuru olmayayım daha fazla dedim çünkü zordu. Heyecan vericiydi benim için, çok güzeldi ama... ODTÜ'nün Mimarlık Fakültesi'ne geldim -ayrıca o dönemde masterlarım filan oldu, karışık pizza yani benim geçmişim... Neyse, ODTÜ'yü çok beğendim. Bir de o zaman, Türkiye'nin oluşumu içerisinde, cumhuriyet aydınlarının ilk çocukları orada okumaya başlamıştı. Her şeyi değiştireceklerdi. Çok güzel duygularla gelmişim Türkiye'ye doğrusunu istersen, bu potansiyel beni etkilemişti. Bugün herkes hafif Orhan Gencabay remiksi, 'Batsın bu dünya, vaga vaga' şeklinde. Genellikle böyle konuşulur biliyorsunuz, "Benim üniversitem, benim gençliğim bambaşkaydı!" diye. Orta yaşa geldiğim için artık ben de böyle konuşabilirim. Ama hakikaten de o zaman çok güzeldi, herkes bir şeyleri değiştirecekti... ODTÜ'de 'Environmental Design' (Çevre Tasarımı) diye bir ders verdim, master dersiydi; bir de 'Photographics' dediğim bir ders verdim.

E.K.: O zamanlar fotoğrafla ilişkiniz neydi?

P.M.: Sergilerim olmuştu ve sanat okurken de fotoğraf her zaman yanı başımda vardı. Ben sanatın değiştiği dönemde gözlerimi açtım. Sanat dallarında ne nedir, ne değildir, 'Fotoğraf sanat mıdır değil midir' tartışmasının en yoğun dönemiydi. İngiltere'de o zaman -20 yıl önce- ilk fotoğraf galerisi Photographers' Gallery kuruldu! Tesadüf olarak ben oradaydım, tanıtımlarını ben yaptım, o ayrı bir şey... O zaman da "Aa, fotoğraf galerisi mi, başka bir şey koymayacak mısınız?" deniyordu; yirmi yıl evvel sadece! Pamukbank Fotoğraf Galerisi ise sadece beş yıl evvel kuruldu, demek ki on beş yıl kadar bir fark var, ama kapatılabilir. Benim zamanımda MOMA fotoğraf sergisi yaptı, bütün sanatçılar kızdı. 'Family Of Man' sergisinden beri çok şey değişti. Ondan önce fotoğraf bir tuhaf uğraş olarak görülüyordu. Yani ne bileyim akıllarına dagerrotiplerle uğraşan tipler falan geliyordu. Fotoğraf daha yüz altmış, yüz yetmiş yıllık bir sanat dalı ve birçok ustası hâlâ yaşıyor. Resmi ele alalım, düşünün ki Leonardo da Vinci, Michelangelo hâlâ yaşıyor! İşte fotoğrafın da Vinci'lerinden Cartier-Bresson hâlâ hayatta, Kertész, Manuel Álvarez Bravo ise yeni öldü. Ve bunlar tarih! Fazla hızlı tüketiyoruz, çok şey istiyoruz, acele etmeyelim diyorum. Ben eskiden 'Yooo, fotoğraf sanattır, ne diyorsunuz kardeşim!' tartışmasına girmeye hazırdım. Sonra anladım ki fotoğraf sanat olmadığı zaman başka alanlara çok daha hızlı nüfuz edebilir ve daha özgür olabilir.

E.K.: Sizce fotoğraf sanat olmadığı zaman ne demek? Sanat olduğu zamanla olmadığı zaman arasında ne fark var?

P.M.: Sanat tesadüfen olmaz, sanat tamamen niyete bağlı bir şey. Yani ben Refo Color'da makinenin başında dursam, üç gün beklesem sanat çıkar, beş gün beklesem sanat çıkar gibi bir hesap yok... Fotoğrafla sanat yapmaya niyetli insanlardan önce, bir sürü fotoğrafçı vardı. Mesela Mathew Brady. Belge çekiyordu, tamamen belge; meslek yapıyordu yani. Başka bir talih olabilir ve bu adam terzi olabilir. Ha, estetik kaygılar yok mu? Bu masayı yapanda da estetik kaygı var ama sanat uğruna değil. Fotoğraf teknolojiyle doğmuş bir sanat dalı. Hâlâ değişmeye hazır, kimbilir ne şekiller alacak. O potansiyele sanılmak benim için çok daha enteresan.

E.K.: Fotoğraf teknolojiyle doğan bir sanat dalı dediniz. Gelecekte neler bekliyorsunuz, öngörünüz var mı?

P.M.: Öngörüm, yakın zamanda inanılmaz bir convergence (yakınlaşma) olacağı. Artık telefonlar fotoğraf makinesi oldu, yani böyle bir şey ne demek! Tesadüfen bu dönemde sanat biraz elitizme yaklaştı. Yani çok kötü. Bizim hâlâ 'müze yapılacak, koleksiyon yapılacak, zengin insanlar bir araya gelecek bize müze bağışlayacak' zihniyetimiz yok mu? Yaşasın padişah! Senin fotoğraf koleksiyonun var mı, neden olmasın, yani yüz dolara da fotoğraf koleksiyonu yapılır. Ben koleksiyonculukla ilgileniyorum, çünkü galerinin amaçlarından birisi fotoğraf koleksiyonculuğu icat ettirmek. Yani şunu biliyorum; insanlar koleksiyon yapmayınca menfaat oluşmuyor. Bu sanat tarihinin bir parçası... İnsanlar "Gidip İngiltere'den bir Tracey Emin alayım" demediği takdirde, Tracey Emin hiçbir yere gelmiyor. Neden? Çünkü menkul değer oluşmuyor. Biz kapitalist sistemi bilinçli şekilde kullandığımızda, dünyada, sanatın cereyan ettiği yerlerde, bir değer oluşturabiliriz. Yoksa herkes sanat uzmanı olmak zorunda değil.

E.K.: Peki galeri, koleksiyon, hep sanat olan fotoğrafla ilgili... Sanat olmayan fotoğrafta gördüğünüz potansiyel nedir?

P.M.: Dünyanın %99'u fotoğrafın hegemonyasının altında. Afganistan'a gittin

mi, nasıl bir yer? Nasıl insanlar yaşıyor? Bin Ladin'i tanıyor musun? Tüm bunları nereden biliyorsun? Fotoğraftan. Fotoğrafın bilinçaltımızda -şu kadarlık perceptual psychology okumuş olsak da- inanılmaz bir etkisi var. Cinsiyet tercihlerinden tutun da şöhrete kadar. Böyle de devam edecek. Mars'a gidildiğini fotoğraflardan göreceğiz. İnsanların aya gittiğini nereden biliyoruz, tablolardan mı? Hayır fotoğrafını çektiler!

E.K.: Siz de fotoğraf çekiyordunuz, tanıtım fotoğrafçılığı yaptınız...

P.M.: Yaptım tabii tabii, hali hazırda da icabına bakarım. Ama şimdi bu şirketlerin başındayım. Artık uygulayıcı olmaktansa teşvik edici olmayı tercih ediyorum. Yani genç adamların daha önemli katkıları

var, daha bugüne aitler falan.

Ö.C.Ç.: Ama sizin reklam fotoğraflarınıza bakınca bu işi çok severek yaptığınızı görüyoruz...

P.M.: Seviyorum, bayılıyorum...

Pamukbank Fotoğraf Galerisi'nin en iyi müşterilerinden biri de bendim. (gülüyor) Örneğin galeri için Zeynep Çelebi ile beraber düzenlediğimiz ilk sergi olan 'Işık Yılları'ndan Manuel Álvarez Bravo'nun bir fotoğrafını satın aldım. Álvarez Bravo çok önemli bir fotoğrafçı. Fotoğrafın tarihlerinden biri. Galeride Álvarez Bravo'nun bir retrospektifini yapmayı planlıyoruz, tıpkı André Kertész'inki planladığımız gibi.

FOTOĞRAF: © MANUEL ÁLVAREZ BRAVO, Papantıyalı Adam, 1934, Paul McMillen Koleksiyonu

O.C.Ç.: Bugün neden yapmıyorsunuz peki?

P.M.: Ben moda fotoğrafı çok yaptım, yani moda gibi fotoğraflar. Şu anda çok güzel moda çeken bir kuşak çıktı, yani dünyayla rekabet eden. Şimdi şirketi düşünmek istiyorum. Herkes en iyi yapabileceği şeyi şirket için yapıyorsa makul oluyor. Ben mesela ayrıyetten iyi kahve de yaparım. Ben kahve yaparsam biraz tuhaf oluyor anladın mı... Ama kendi çalışmalarına devam ediyorum. Ben şöyle düşünüyorum: Fotoğraf otobiyografik bir araçtır; yani deklanşöre bastığın zaman niyet, duygu, nosyon, her şey görülebilir. Özellikle fotoğrafçı görebilir. Kendi eserlerim şimdi o münasebetle hoşuma gidiyor.

E.K.: Reklamcılık?

P.M.: İlk şirketimden beri yapıyorum. Bir kere mecburiyetten, yani bir meslek lazım. Sanat enerjilerim tükenmiyor ama bankacılık yapmıyorum. Güzel, ortada bir şey reklamcılık hem fena mı? Eğitimlik de yapabilirim ama üniversiteleri yavaş hareket eden şeyler olarak gördüğüm için -bazıları hâlâ öyle, bazıları değişiyor- sıkılıyorum. İngiltere'ye de hocalık yapmıştım.

O.C.Ç.: Kaç yaşındasınız şimdi?

P.M.: 54.

O.C.Ç.: Maşallah...

P.M.: Çok şey sığdırdık...

E.K.: En sonunda niye Türkiye'ye yerleştiniz?

P.M.: Hayatım için zekice dediğim bir şey varsa o da Türkiye'de kalabilmem ve burada faaliyetlerimi sürdürebilmemdir. Ben Türkiye'yi beğenen nadir insanlardanım. (gülüyor) Türklerden bahsediyorum, yabancılar umurumda değil. Yani ecnebi (gülüyor) dostlarımla arasında ben çok beğeniyorum. Türkiye beni bir hayli ilgilendiriyor, heyecanlandırıyor, tuhafıma gidiyor. Çok, çok ilginç buluyorum.

E.K.: Şimdiye kadar yaşadığınız şehirler mesela Belfast, New York, İstanbul hakkında neler hissediyorsunuz?

P.M.: Mizansen içerisinde yaşadığım en heyecan verici şehirler New York ve İstanbul. Ama İstanbul önde. Çünkü çekilmemiş filmler seziyor burada. Mizansenden kastettiğim büyü ve karmazma. İstanbul muazzam bir yer! New York ise neredeyse filmciler tarafından icat edilmiş gibi geliyor bana. Bazen New York'ta bir sokağa giriyorsun, filmdekin gibi oluyor. Çünkü o kadar ezberledik ki biz New York'u, yüzlerce film seyrettik New York sokaklarında geçen. İstanbul'daki dinamizmden çok hoşlanıyorum.

O.C.Ç.: Türk fotoğrafçıların aranız nasıl, ahbablık ediyor musunuz? Sizin iki tür ilişkiniz var çünkü fotoğrafçıların: Birincisi ajans yöneticisi olarak işveren konumundasınız, ikincisi ise onlar gibi fotoğrafçısınız.

P.M.: Şöyle söyleyeyim; safkan fotoğrafçı olamadım ben. Magnum'da olan bitenler, 20 mm objektifler... Saatlerce konuşmam ben bunları, biraz sıkılırım. Bu demek değil ki bütün fotoğrafçılar bunları konuşuyor, ama sanat uğruna yapanlar daha az. Bence bu en büyük sıkıntı. Yani hasbelkader çekelim,

ondan sonra asarız sergi olur... Sanatın, çok bilinçli bir şekilde sanat olması lazım. Bizim fotoğrafçılar çıkıp "fotoğraf sanat değildir" diyebiliyorsa ve zanaatkar gibi kendileriyle iftihar ediyorsa, o zaman sanat sohbeti biraz oluyor. Bunda bir sıkıntım yok. Benim umurumda değil insanların neyle tatmin olduğu vs. Herkes kendi hayatından mesuldür. Fotoğrafçılarla sık sık görüşüyorum; mimarlarla da görüşüyorum mesela, onlar daha tehlikeli bir millet ama onlarla da görüşüyorum. Dünyanın en ukala milleti! (gülüyor) Fotoğrafçılar çok ılımlı, hoş insanlar. Türkiye'de para kazanmak için tezgahlanmış fotoğrafçılarda bir eziklik var, doğru kelime mi bilmiyorum, üzülüyorum.

E.K.: Neden kaynaklanıyor sizce?

P.M.: Çünkü bu iletişim zincirinin içinde en son halka fotoğrafçılar. Birine fotoğrafçı gerekiyor, çağırıyor, çek; düşün olacak, çek; moda yaptık, çek! 'Gel oğlum burada biraz sanat yapsana' denmiyor.

E.K.: Peki bunları söyledikten sonra tavrınız fotoğrafçısı olmak isteyen gençlere bir tavsiyeniz var mı?

P.M.: Fotoğrafa herkesi davet edebilirim. Ama Türkiye'deki klasik işçi-memur konumlandırmasından uzak kalmadıkları müddetçe fotoğraf çok sıkıcıdır, biliyorum. Fotoğrafın bir parça daha dik yürümesi lazım.

Çünkü fotoğrafçılık bir zamanlar zurnacıdan davulcudan çok da yukarıda bir yerde değildi. "Nasıl yani fotoğrafçı mı?" derlerdi. Bunlar yeni mevhumlar...

Üniversitelerde fotoğraf meyve vermiyor fazla. Problem şu: Ne için yetişiyor bu çocuklar, meslek kazanmak için mi, yoksa sa-

nat uğruna mı? Bazı fotoğrafçılar sanat uğruna yapmak istiyor, ben onlara diyorum ki 'day job' (günlük iş) yarat, ondan sonra fotoğraf satmak zorunda kalma. E, çok zor yani, geçinebilir mi fotoğraf yaparak? Hangi fotoğrafçı geçiniyor şu anda Türkiye'de? Moda fotoğrafı dünyası, reklam fotoğrafı dünyası, hepsini tanıyorum bir yerden, çok da iyi geçiniyorlar diyemiyorum yani. Üstelik binlerce fotoğrafçı var sektörde...

E.K.: Peki dünya piyasasını iyi bilen biri olarak, fotoğraf nasıl gidiyor, neler yapılıyor ya da yapılacak sizce?

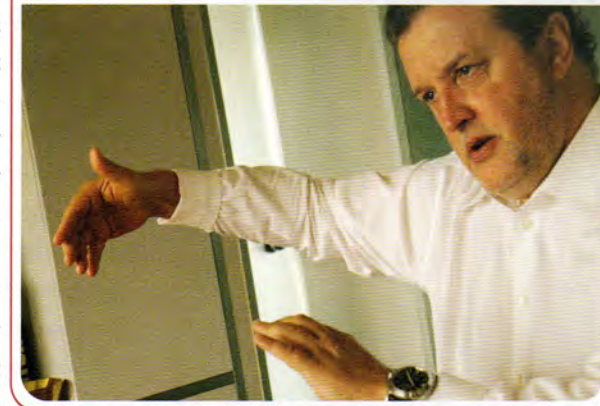
P.M.: Fotoğraf bizim algılayamayacağımız bir hızda cereyan ediyor. Fotoğraf nihai şekil almadı henüz. Neden beni heyecanlandırıyor biliyor musunuz? Çünkü hangi teknoloji çıksa, fotoğraf oraya oturuyor. Yani kimya ile çıktı, dijital döndü, şimdi bir ihtimal yakında radyo yayını gibi fotoğraf yayını olacak...

Ama tüketim toplumlarında, hızlı değişen naklen dünyalarda sanata karşı bir tehdit var. Sanat nedir, ne değildir; bu soru üzerine neredeyse her gün yeni bir mevhum oluşturmak gerekiyor artık. Algılama ve zevk alma... Kim oluşturuyor bu mevhumları? Müzecilik o anlamda çok enteresan bir şey, çünkü müzeler ne yapar? "Peki karar verdik; bunlar sanat artık" der ve bu mevhumları oluşturur. Bugün sanat ve çağdaş sanat bienallerinde yaşanan nedir? Elitizm. 'Sen anlamazsın kardeş, gelme!' Herkesin anlayabileceği sanat, sanat mı? Bu tartışmalar kültürel tartışmalar, kültürleri birbirine ilişkilendiren tartışmalar. Kültür, iletişim ortamında cereyan ettiği için, mesela Türkiye'den çıkmamış insanın New York hakkında fikri var, oradaki sanat hakkında fikri var. Kaş'ta bir lokantada Andy Warhol'un resimleri var duvarda, yani taklit. İyi mi kötü mü ben yargılamıyorum. Sadece, sanat sabit bir değer olarak durmuyor diyorum. 'O sanat, bu değil' Kim diyor, bir; niçin öyle diyor, iki?

Fotoğrafa gelince, 'Fotoğraf, sanat mı değil mi?', 'Sanat, sanat mı değil mi?' tartışılıyor. Sinema sanat mı? Mimarlık sanat mı değil mi, af buyur... Mevhumlar birbirine girdi. Postmodernizm sağ olsun, her şeyi (sesli ve ayıp bir el hareketi yapıyor) yaptı, modernizm yetmemiş gibi. Şimdi postmodernizm nedir? 'Deconstruction' (yapı sökümü) etmekle meşgul olan bir akımdır. Yani 'Bir daha abi, bir daha!' diyen bir şey, değil mi? Özetliyorum, böyle bir özet bi daha duyamazsınız! (gülüyor) Dışarda bahçede oturuyorsunuz diyelim, birisi böyle "Uffffff" yapıyor, "N'apıyorsunuz?" diyorsun, "Rüzgâr yapıyorum" diyor. Peki "Rüzgâr var" diyorsun "Yardıma oluyorum" diyor. Pekâlâ, oldu... Yani postmodernizm bu! Neyse, sıkıntı verdi çünkü böyle din gibi ezberlenmiş 'deconstruction'. Yani yok marksist dialektik yok bilmemi ne diye ahkâm kesiyorlar. Mimarlar gibi Mimarların altından çok şey çıktı. Fotoğrafçılar ise -gariban- oturuyorlar, 20 mm var mı abi, gren biraz fazla değil mi?yi tartışıyorlar. Hâlâ oradayız. Ukallık yapıyorum, mahsus! Şaşırtmak lazım. Çünkü konu çok değişti.

E.K.: Türkiye'den sevdiğiniz fotoğrafçılar var mı?

Bir zamanlar bazı fotoğrafçılar vardı çok 'promise' yaptılar (ümit verdiler), ondan sonra... Oscar Wilde'in Amerika için söyledikleri gibi. Wilde demiş ki: "Amerika dünyanın, barbar dönemden sonra hiç medeniyet olmadan direkt düşüşe geçen tek memleketi." Yani Romalılar önce bar-bar-bar yaşamış, sonra bir medeniyet sürmüş, ondan sonra da bir düşüş yaşamış değil mi? Amerika ise bar-bar-bar ve hemen sonra düşüş. (gülüyor) Çok güzel değil mi... Şimdi bazı fotoğrafçı dostlarımla var ki onlar da önce bar-bar-bar oldular, sonra hemen düşüş... Bir de anekdot anlatayım, belki hoşunuza gider. Bence Picasso hakkında en güzel anekdot... Benim yaşımdaykiler hâlâ Picasso'dan bahsediyor Elif, şaşırmalı! (gülüyor)

E.K.: Eşiniz koreograf, değil mi? Fotoğraf anlamında birlikte çalıştınız mı hiç?

P.M.: Çalıştık, çektim onun bazı eserlerini. Biz fotoğrafçı milleti hareket eden insanları severiz. (gülüyor) Koreografi benim için son samimi sanat haline geldi, vücutla yapıldığı için; vücut yalan söylemez. Dans fotoğraflarında eserden etkilenirsiniz. Yani fotoğraf almıyor, etkileniyor; aynı zamanda da etkiliyor. Biz aslında orada pasifiz, fotoğraf impact (etki) yaratıyor. Ben konferanslar verirken ODTÜ'de, elimde kamera olurdu, kamerayı uzaklaştırıp yaklaştırdım insanların suratlarına cevap verirken; davranışları değişirdi, yani kimlikleri değişirdi, kamera çok güçlü bir şey. Kameralar olmasaydı politika nasıl olurdu merak ederim...

Bu arada seni beğeniyorum Cem... Burada olduğun için söylemiyorum, çünkü sen teslim olmadın, vazgeçmedin. "Ulan bir dakika, bu ne?" dedirten yegane adamsın, "Benim tarzım bu artık" demeyen, "Böyle kalayım, bu güzel bunu tekrar tekrar yapayım, bin tane bundan yapayım" demeyen... Meraklı, sazlı aşıklar gibi geziyor elinde kamerayla, enteresan bir yaratık... Ama yani sen de söyle, kaç kişi hâlâ bu hazzı alıyor fotoğraftan? Böyle oturuyorlar; "Benim üslup bu! Ki-tap yapacağım..." Kaç kişi geldi bana, "Baba, sana sergi vereceğim, kitap bastırabilirsiniz" diye rek. Bana... Bastırabilirsiniz... Nedir? Anadolu Destanı! Yok ya? Geçen hafta başka bir arkadaş aynı isimle, aynı nosyonla geldi. Nasıl oluyor, siz aranızda görüşüyor musunuz? Ulan git başımdan! (gülüyor)

Neyse Picasso'nun öyküsü de şu: Bir galericisi var, stüdyodayken bir gün diyor ki "A, bunu çok beğendim", Picasso "Al!" diyor. Bir sene geçiyor, galerici bu resmi satmak istiyor, ama resmin üstünde imza yok. Gidiyor Picasso'ya diyor ki, "Senin verdiğin resmi satmak istiyorum ama imza yok, bir imza atar mısın?" Picasso bakıp "Yok, atamam; bu taklit" diyor. "Nasıl olur, yani sen hatırlamıyor musun, senin stüdyodaydım, al dedin..." diyor ki, Picasso "Her köşedeki hiyar benim resimlerimi taklit edebilir de ben yapamaz mıyım?" yanıtını patlatıyor. (gülüyor)

Her sanatçı kendi eserini taklit etmekle meşguldür; sanatın batışı bu! Kastettiğim bir üslup oluşturmak, bir stil oluşturmak, tutturayım ondan sonra sonsuza dek onu yapayım... Bu psikolojinin en düşük dönemine ait bir davranış. Çocuklar biliyorsunuz bir yaşa geliyorlar ondan sonra "Bu benim, oynayamazsınız, o benim!" falan diyorlar ya, o dönem. "Benim paspartular böyle efendim" ya da imza atıyorlar fotoğrafın üzerine "Benim!" Gülünç, bu ne be, bu ne?! Tablo mu yani... Üstelik imza, çek imza, yani kimse okuyamayacak! Pathetic, pathetic... (Çok acıklı)

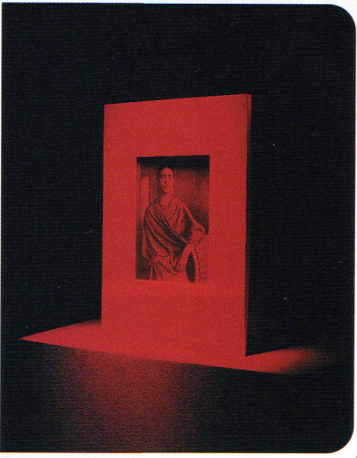
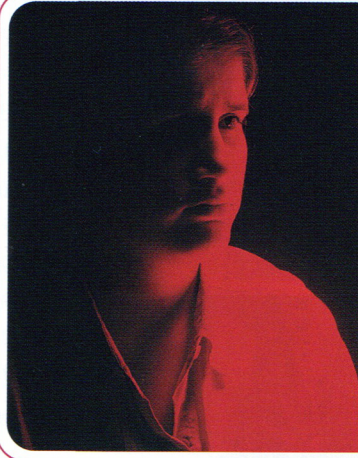
O.C.Ç.: Siz bir ara Mahmut Sezen'i takip ediyordunuz.

P.M.: Mahmut'u çok severim, Mahmut klinik vak'a bir arkadaş. Ama çok nadir olan bir şeyi onda gördüm; bir fotoğrafçının

kendi elini içine koyabildiğini ve bir şeyler çıkarabildiğini... Yüzeysel şeylerde değildi adam. Ama sonra bana kızdı, neden kızdı anlayamadım. Alışığım böyle şeylere...

E.K.: Pamukbank Fotoğraf Galerisi nasıl devam edecek?

P.M.: Onun durumu da bankayla beraber belli olacak. Eğer bir satış olursa, bankayı kim alırsa aynen devrolacak. İsmi değişecek belki ama yapısı ve nosyonu devam edecek. Bekliyoruz.

Ama banka gebermek üzereyken, milyar dolarlar kaybederken bizim galeriyi soranlara biraz, 'iyi misiniz?' falan deniyor yani, 'manyak mısınız?'. (gülüyor) Gene de soruyoruz, hep soruyoruz. Bu arada birçok teklif geldi banka battığında, 'para mevzu bahis değil, devam edin' diye. Vasıf (Kortun) mekânını

kullanmamızı teklif etti, sağolsun. Benim derdim sadece galeri değil, uzun soluklu projelerimiz vardı, uluslararası fotoğraf kurumlarıyla. Çünkü galericilik arada sırada sergi yapmak değil, fırsat daha büyük ve daha enteresan. Onun üzerinde büyük yollar almıştım Amerika'da, Japonya'da...

O.C.Ç.: Siz kendiniz devam ettiremez misiniz galeriyi?

P.M.: Kişiler önemli değil, biz geçiciyiz. Kurum önemli, kurum yaratılabilirse o zaman arkasından gelecekler daha transparan oluyor. Yoksa böyle ikinci kat bir yerde galeri açamaz mıyım? Ben seçerim, ben asarım, ondan sonra her şey güzel olacak...

E.K.: Koleksiyonu nasıl oluşturunuz? Neye göre seçiyordunuz, kim seçiyordu?

Aşağı yukarı bir nosyon koyduk, dünyanın bütün koleksiyonlarına baktık. Bir kere bizim koleksiyonun esas gayesini söyleyeyim, samimiyetle sordunuz, samimiyetle cevap veriyorum. Biz dedik ki, bir mukayese platformu olalım. Yani temelde bir Türk koleksiyon olacak ama içinde yabancı eserler de olacak. Ve aynı koleksiyon içinde biraraya geldiklerinde Türk eserler pekala iyi bir yere konabilir, gibi oluyor. Ayrıca koleksiyon bölüm bölüm, mesela Ara Güler'in yanına ben bir Cartier-Bresson koyabilirim.

E.K.: Kafanızdaki galeride hep fotoğraf mı var. Mesela Saatchi Gallery gibi bir model düşünüyor musunuz?

P.M.: Güzel soru. Esasında bugün dünyada fotoğraf galerisi demek komik kalıyor. Fotoğrafı sanattan ayırmak da doğru değil.

Ama planın içerisinde belli bir noktadan sonra istikamet değişiyordu, bir evrim tasarlanmıştı galeriyle ilgili, hedefler vardı. Mesela fotoğraf bienali icat etmek istiyoruz, uluslararası koleksiyonlarda Türk eserlerinin bulunmasını istiyoruz. Yani Victoria&Albert Müzesi'nden isimleri habire jüriye koyuyoruz falan, neden, yakışıklılar diye mi? Anladın mı... V&A'da dünyadan belki elli bin fotoğraf var, ama bir Allah'ın kulu Türk'ün eseri yok! Sonra konferans dizisi yapmak istiyoruz. Birkaç tane yaptık, önemli kişiler getirdik ama onu daha derinleştirmek istiyoruz. Zamanla fotoğraf kelimesini bırakalım, sadece Pamukbank

ten Yahudilerden nefret ediyordu, gerçekten. Samimiyet kendi başına bir değerdir demiyorum, yanlış anlamayın! Yani 'samimi insanlar iyidir', yok öyle bir şey. Samimiyet, olan biten belirsizliklere mânâ veren bir şey olabilir. Fotoğraf için ise daha tuhaf. Mesela bir çocuk kendisini ıslattığı zaman kendi ıslanır, fotoğrafçı ıslandığı zaman herkes ıslanır. Onun için gayri samimi fotoğraflar, gayri samimi algılamalar, çok enteresan yerlere gelebilir. Anlamlı bir şey söyleyeceğim, son, sonra samimiyetle bağlayacağım... Sanat bir dinamik oluyorsa, bir transaction (işlem) olanağı varsa, söyle çalışıyor bence: Sen

kendin için fevkalade anlamlı, sana mânâ veren bir şey yaparsın, bir ihtimal bu başka birisine bir şey ifade edebilir ve bu tamamen rastgeledir. Dinamik bu. Yaptığın mânâlı ve profound (derin) olabilirse, seni, kim olduğunu bir nevi o izah ediyor dünyaya. Yüzeysel, başka birisini, akımları takip ederek bir şeyler yaptığın, kendinden uzaklaştığın takdirde, zarar veriyorsun sanata. Samimiyetle orada bağlıyorum. Merak ediyorum, bazen sormak istiyorum, "Kardeşim, neden ısrar ediyorsun bu fotoğrafları sergilemekte?!" Esinlenerek bir şeyler yapmak da kabil, bence Warhol bunu gösterdi bize: Gayri samimiyeti sanat haline getirebilmek kabildir, Warhol bu! Bu Warhol'da sanat olabilir ama başka bir yerde bizi mahvede-

Galerisi kalsın. Onun ötesinde başka düşüncelerimiz de var fotoğraf müzesine çevirmek gibi.

E.K.: Nasıl olacak bu geçiş?

P.M.: Yok, yok, galeri devam eder. Galerinin işlevi başka, müzenin başka. Galeri daha çok günceli takip eder, müze ise daha köklü, daha derin bir kürasyon yapar; ama doğrusu müzecilik değişiyor, galericilik değişiyor. Yani şimdi Guggenheim müze mi, galeri mi tartışılır. Bunlar sabit şeyler değil yani. Günün birinde Fransa gibi olacağız demek absürd bir şey, çünkü Fransa da bir gün bambaşka bir Fransa olacak.

E.K.: Farklı şehirler, farklı işler, tecrübenize dayanarak hayatla ilgili bir şeyler duymak istiyoruz sizden son olarak...

P.M.: Bence samimiyet, kurulması gereken en önemli sosyal davranış. Hele siz, bir İrlandalı olarak Türkiye'de yaşıyorsanız sizin için samimiyet, kaybetmemeniz gereken en önemli unsurlardan bir tanesi. Yani ben gülerim, sevişirim, espri yaparım, kavga ederim falan filan, korumam gereken şey samimiyet. Gayri samimi kavga dünyanın en felaket şeyi -İrlandalı birisi olarak söylüyorum bunu, biz kavgayı sanat haline getiren bir milletiz. (gülüyor) Yani Hitler de samimiydi, gerçek-

O.C.Ç.: Galeride geçtiğimiz yaz açılan 'Sondaj' sergisi için neler söylersiniz?
P.M.: 'Sondaj' esasında birçok şeyin sondajı oldu, kataloğun giriş yazısında da şöyle dedim: Bunun değerlendirmesi bizim, yani hazırlayanların değil, sizin elinizde olan bir şey. Ve bunu yapmanız lazım. Çünkü iyi mi oldu, kötü mü oldu, ben söyleyemedim, yani mahsus bunun etrafında gezdim. Sana söyledim ayaküstü, senin işlerde bir deneme bir şey var yani; diğerleri sanki müzayede için! Merak ediyorum, en iyiler bunlar mı? Gelecek sondaj için -şayet galeri yaşayacaksa- beş tane küratör tutacağım, beş... Beş tane küratörden otuz tane eser isteyeceğim. Bu seferki küçük kaldı birer tane eser olduğu için. Ama bu beş küratörü hiç olmazsa beş tane meşrepten seçebilirim, o zaman olur... Ama öğrendik ne yapalım. Türkiye'de fotoğraf olsun, olmasın diyemedim, olsun dedim, içimden iyi dileklerde bulundum, bazı işleri kötü olduğunu bile bile koydum. Yani benim bir polis vazifem yok, yani böyle bir dram yaşıyorum ben, öyle bir sıkıntı yok. Ama bir galeri tesadüfen olmaz, iyi bir şey tesadüfen olmaz. Zorluk faktörüne inanan bir insanım. Uğraşmadan olmaz, çabalamadan olmaz, kavga etmeden, o heyecanı duymadan olmaz.

bilir de. Bunu da niyet belirliyor. Gayri samimi fotoğrafı ben yüz metreden tanırım, gayri samimi ifadeleri beş yüz metreden anlarım ve rahatsız olurum. Benim bir hocam vardı ve şöyle derdi -inaniyorum buna-: "Sanatın kendisi kolaydır, zor olan sanatçı olmaktır." Hatta sanat eserinin ne kadar önemli olduğu da tartışılır. Yani sanat eseri böyle,

le, müzenin içine konup sıcaklığına, nemine falan bakılıp korunması gereken bir şey mi? Bellek için bir yere kadar önemi var ama bir yerden sonra biraz boşuna bir şey. Sanatın yapılması çok önemli ve sanatçı olmak lazım ve sanatçı olmak bu dünyada çok zor. Neyse çok konuştum, ukalalığın bile haddi var ama aştım, Allah korusun... (gülüyor)